

1985 KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ ANAYASASI'NA GÖRE OLAĞANÜSTÜ DURUMLARIN KAPSAMI

*The Scope of the State of Emergency According to the 1985
Constitution of Turkish Republic of Northern Cyprus*

Bezar Eylem EKİNCİ*

ÖZ

1985 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Anayasası'nın Dördüncü Bölümü'nde "Olağanüstü Durumlar" düzenlenmektedir. Anayasa'da olağanüstü durumlar, üç maddede yer almaktadır. Bunlar, tabii afet ve ağır ekonomik bunalım nedeniyle; şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması nedenleriyle ilân edilen olağanüstü durumlar ya da sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halidir. İlk olarak olağanüstü durumların nasıl düzenlendiği ele alınacaktır. Ardından olağanüstü durumlarda temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması açıklanacaktır. Son olarak, Anayasa'ya göre olağanüstü durum işlemlerinin yargısal denetimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: KKTC Anayasası, Olağanüstü Durumlar, Sıkıyönetim, Temel Haklar, Yargısal Denetim.

ABSTRACT

State of emergency is regulated under the Fourth Section of the 1985 Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). There are three articles regarding state of emergency in the constitution. State of emergency can be declared due to natural disasters or serious economic crisis or due to the spread of violence and serious deterioration of public order or martial law, mobilization and state of war. Then, the limitation of fundamental rights and freedoms during state of emergency will be studied. Finally, the judicial control of the emergency procedures will be examined according to the Constitution.

Keywords: Constitution of TRNC, State of Emergency, Martial Law, Fundamental Rights, Judicial Review.

Makalenin Geliş Tarihi: 05.06.2020, **Makalenin Kabul Tarihi:** 20.12.2020

* Dr. Öğretim Üyesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: eylem.ekinci@emu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5507-730X

GİRİŞ

2020 yılı Mart ayı içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC), Cumhurbaşkanı tarafından Bakanlar Kuruluna olağanüstü durum ilânı için öneri yapıldı.¹ Bu öneri kabul edilmedi ve daha sonra tekrar dile getirildi.² Ardından 1985 KKTC Anayasası'nda yer alan olağanüstü durumlara ilişkin düzenlemelerin kapsamı da tartışılmaya başlandı. Birçok anayasada olduğu gibi, 1985 KKTC Anayasası'nda da düzenlenen olağanüstü durumlar, "istisnai rejimler"dir. Bu tür düzenlemelerin yapılmasındaki temel neden, o ülkede ortaya çıkan problemlerin, her zaman olağan düzeydeki müdahalelerle aşılabilecek sorunlar olmamasından ileri gelmektedir. Bazen doğal afet, ayaklanma ya da savaş gibi olaylar gerçekleşebilir ve bu sorunların olağan dönemdeki yöntemlerle aşılması mümkün olmayabilir. İstisna ya da kriz halleri denilen bu durumlar, devletin varlığına veya kamu düzenine karşı, çok ağır, öngörülemeyen ve geçici nitelikte olan bir tehdit durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.³ Anayasalar da, bu durumları öngörerek olağanüstü yönetim usûlleri getirebilir. Olağanüstü yönetimlerin konusu ya da içeriği ülkelere ve olağanüstü yönetim usûlünün çeşidine göre değişmekle birlikte bu yönetimlerin, mahiyeti gereği görülen özellikleri idarenin yetkilerinin ve özellikle takdiri yetkilerinin normal zamanlara göre genişlemesi, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinde de yine normal zamanlara oranla daha ileri ölçülerde sınırlama yapılabilmesidir.⁴

Olağanüstü yönetim usûllerinde, özgürlüklerin alanı daralırken ve hatta bazı hakların kullanımı durdurulurken bu yetkinin anayasalardan kaynaklandığı da göz önünde tutulmalıdır. Bir başka ifadeyle, hukuk dışı değildirler; anayasal temele sahiptirler ve geçicidirler. Olağanüstü yönetimi ortaya çıkaran nedenlerin bitmesiyle uygulanmaları sona erer.⁵ Çünkü olağanüstü yönetimlerin hukuki ve kanuni bir mahiyet kazanabilmesi en başta özgürlüklerin sınırlanması ve yürütmenin yetkilerinin artırılmasına

¹ Bkz. <<https://www.havadiskibris.com/akinci-bakanlar-kuruluna-olaganustu-durum-ilan-edilmesi-onerisi-yaptim/>>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020.

² Bkz. <<https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani-akinci-yurttaslara-olaganustu-durumun-gerektirdigi-hal-ve-tavra-girmesini-7555>>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020.

³ Bkz. Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, Ekin Yayınları, 9. Baskı, Bursa, Temmuz 2017, s. 378.

⁴ Bkz. Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, 16. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 371.

⁵ Bu konuda bkz. İbrahim Ö. KABAOĞLU, *Özgürlükler Hukuku*, İmge Kitabevi, 6 Baskı, İstanbul, Kasım 2002, s. 110-113.

anayasa ve kanunların izin vermesi gerekmektedir.⁶ Bu bakımdan, olağanüstü yönetimler, zorunlu hallerde ilân edilmeli ve ilân edildikten sonra da meşruluklarını koruyabilmelidir.⁷

Günümüzde anayasaların birçoğu, olağan dönem anayasal güvencelerden geçici olarak sapmaya izin verebilecek bazı olağanüstü durum hükümleri içermektedir. Olağanüstü durum ilânıyla birlikte, geçici olarak bazı anayasal hakların kısıtlanması ya da askıya alınması; yine geçici olarak yasamaya oranla karar alma yetkilerinin yürütmeye yoğunlaşması, karar almanın merkezileşmesi ve bazı durumlarda seçimlerin ertelenmesi gibi üç temel alanda anayasaların yetki verdiği görülmektedir.⁸ Bu kapsamda olağanüstü durumun üç bileşeni olduğunu ifade etmek mümkündür. Birincisi, beklenmeyen, öngörülmeyen ve ani olma yönü; ikincisi, hemen, ancak sınırlı süre içerisinde bir davranışta bulunmayı gerektiren geçici yönü ve üçüncü olarak da hukuki ve siyasi düzenin varlığına, bütünlüğüne ya da sürekliliğine karşı önemli bir tehdit oluşturma durumudur.⁹

Bu çalışmada ilk olarak 1985 KKTC Anayasası'nda¹⁰ olağanüstü durumlara yönelik getirilen maddelerden hareketle, konunun hangi ayrımlar altında düzenlendiği ele alınacaktır. Anayasa kavram olarak “olağanüstü durumlar” ifadesine yer vermektedir. Görüleceği üzere olağanüstü durumlar, tabii afet ve ağır ekonomik bunalım nedeniyle ya da şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması nedenleriyle olağanüstü durum ilânı yanında sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali olmak üzere üç farklı ayrımla Anayasa'da düzenlenmektedir. Bu konu genel hatlarıyla açıklandıktan sonra, Anayasa'ya göre temel hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağına çerçevesi çizilerek olağanüstü durumlarda alınan

⁶ Bülent DAVER, “Fevkalâde Haller ve Ferdi Hürriyetler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 7, S. 1, Y. 1952, s. 169.

⁷ Bkz. İlhan ARSEL, *Türk Anayasa Hukuku*, Mars Ticaret ve Sanayi A.Ş. Matbaası, Ankara 1959, s. 434.

⁸ Elliot BULME, *Emergency Powers*, International IDEA Constitution-Building Primer 18, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2018, <<http://constitutionnet.org/sites/default/files/2018-05/Emergency-powers-primer.pdf>>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2020.

⁹ Bkz. Selin ESEN, *Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimi*, Adalet Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008, s. 5.

¹⁰ Bu çalışmada kullanılan Kıbrıs’a ilişkin anayasalar ve ilgili mevzuat ile Yüksek Mahkeme kararlarına şu internet adresinden ulaşılmıştır: <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/default.aspx>>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2020.

kararlar ve çıkarılan yasa gücünde kararnameler¹¹ kapsamında olağanüstü durum işlemlerinin yargısal denetimi konusundaki anayasal düzenlemeler ele alınacaktır.

KKTC’de olağanüstü durumlarda uygulanacak olan 56/1983 sayılı Olağanüstü Durumlar Yasası’na da konumuz açısından bakmak gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin ilgili Yasa’nın tümünün Anayasa’ya aykırılık incelemesini yaptığı 21/85 sayılı 1987 tarihli kararı¹² ise Yasa’nın uygulanması bakımından oldukça önemlidir. Bu bakımdan, ayrı bir başlıkta bu karara yönelik Anayasa Mahkemesinin değerlendirmesine konumuz kapsamında yer verilecektir. Bilindiği üzere olağanüstü durumlarda uluslararası sözleşmelerin uygulanması da konumuz kapsamında önemli bir yere sahiptir. Uluslararası hukukta sadece Türkiye tarafından tanınan KKTC’nin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ya da Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi gibi metinleri nasıl uygulanacağı da ayrı bir konuyu oluşturmaktadır. Bu sözleşmeler arasında özellikle olağan dönemlerde İHAS’ın uygulanması yönünden Yüksek Mahkemenin önemli içtihadı söz konusudur. Son olarak bu konu ele alınırken, çalışmanın sınırları nedeniyle, yol gösterici olması açısından esas olarak İHAS üzerinden değerlendirme yapılacak, yeri geldikçe diğer sözleşmelere de değinilecektir.

I. 1985 KKTC Anayasası’na Göre Olağanüstü Durum Çeşitleri

Olağanüstü yönetim usûlleri konusuna genel olarak bakıldığında, farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Ülkeden ülkeye değişik isimlerle adlandırılmakla birlikte en ağırdan hafife doğru, savaş hali, sıkıyönetim hali ve olağanüstü hal olmak üzere başlıca üç tane olağanüstü yönetim usûlü söz konusudur.¹³ 1985 KKTC Anayasası’nda, Dördüncü Bölüm’de “Olağanüstü Durumlar” başlığıyla yer almaktadır. Buna göre:

- 124. maddede “Tabii Afet ve Ağır Ekonomik Bunalım Nedeniyle Olağanüstü Durum İlanı”
- 125. maddede “Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Nedenleriyle Olağanüstü Durum İlanı” ve

¹¹ 1985 KKTC Anayasası’nda “Yasa Gücünde Kararname” kavramı kullanılmaktadır. Anayasa’nın 128. maddesinde de “Olağanüstü Durum ve Sıkıyönetim Süresince Yasa Gücünde Kararname” başlığıyla yer verilmektedir.

¹² Anayasa Mahkemesinin 26 Haziran 1987 tarihli 21/85 Sayılı (D.9/87) Kararı.

¹³ Bkz. Gözler (*Anayasa Hukukunun Genel Esasları*), s. 381.

- 127. maddede “Sıkıyönetim, Seferberlik ve Savaş Hali” olmak üzere üç ayrı maddede düzenlenmektedir.

Daha önceki 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) Anayasası’nda ise bu konu, 97. ve 98. maddelerde “olağanüstü durum”¹⁴ ve “sıkıyönetim”¹⁵ başlıklarında genel olarak düzenlenmekte ve ayrıntıları yasaya bırakılmaktaydı. 1985 KKTC Anayasası ise 1975 KTFD Anayasası’ndan farklı olarak bu konuda daha ayrıntılı düzenlemeler getirmektedir.

1985 KKTC Anayasası her ne kadar üç maddeyi de “olağanüstü durumlar” başlığı altında düzenlerken, diğer maddeler incelendiğinde, Anayasanın 124. ve 125. maddelerinde yer alan halleri genel olarak olağanüstü durum kavramıyla nitelendirdiği; sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halini ayrı ele aldığı görülmektedir. Dolayısıyla buradaki üst başlık bazı karışıklıklara sebep olabilmektedir. Çünkü Anayasa’daki Bölüm hepsini kapsayıcı olarak “olağanüstü durumlar” kavramına yer vermektedir.

Konumuzla doğrudan ilgili yasalara bakıldığında, bunlardan biri Kıbrıs Türk Federe Meclisinin 8 Kasım 1983 tarihli birleşiminde kabul edilen 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası’dır (56/1983 sayılı Yasa). İlgili Yasa’da, doğal afet, tehlikeli salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım ile şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması nedenleriyle olağanüstü durum ilânına ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir. Seferberlik konusunda ise yine Kıbrıs Türk Federe Meclisinin 28 Temmuz 1980 tarihli birleşiminde kabul edilen 17/1980 sayılı Seferberlik Yasası karşımıza çıkmaktadır. İlgili Yasa’nın amacı seferberlik ilânı, kaldırılması, seferberlik hazırlıkları ve seferberlik esnasında resmi ve yarı resmi kurum ve kuruluşlar ile özel kuruluşların ve yurttaşların görev ve yükümlülükleri ile seferberliği ilgilendiren hususları düzenlemektir (md. 3).

¹⁴ 1975 KTFD Anayasası’nın 97. maddesi şöyledir: “*Olağanüstü durumlarda yurttaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümleri ile bu durumun ilanı, yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usuller ilgili yasa ile düzenlenir.*”

¹⁵ 1975 KTFD Anayasası’nın 98. maddesi şöyledir: “*(1) Savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması, Kıbrıs Türk Federe Devletinin içten veya dıştan tehlikeye düşmesi, Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasasının tanıdığı özgür demokratik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri gibi nedenlerle, Bakanlar Kurulunca iki aya kadar sıkıyönetim ilan edilebilir.*
(2) Sıkıyönetim kararı, hemen Kıbrıs Türk Federe Meclisinin onaylanmasına sunulur. Meclis gerekli gördüğü zaman sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamıyla de kaldırabilir. Meclis tatilde ise hemen toplantıya çağrılır.
(3) Sıkıyönetim hali ve kuralları yasa ile düzenlenir.”

Genel olarak ifade etmek gerekirse, 1985 KKTC Anayasası'nda olağanüstü durumların üç farklı maddede düzenleme yapılması, nitelikleri ya da ilân sebepleri gibi belli bazı yönlerden birbirlerinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bazı konularda ise belli ölçüde ortak hükümlere tâbi olduklarını da eklemek gerekiyor. Bu bakımdan öncelikle bu olağanüstü durum çeşitleri açıklanarak farkları ele alınacaktır.

II. Olağanüstü Durum İlânında Yetki, Konu ve Usûl

1985 KKTC Anayasası'na göre ilân edilecek olağanüstü durumlarda, Anayasa belli bazı usuller öngörmektedir. İlk olarak, Anayasa'nın 124. maddesinde yer alan tabii afet ve ağır ekonomik bunalım nedeniyle olağanüstü durum ilânına bakıldığında, ilk fıkrada şu düzenleme yer almaktadır: “*Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi üç ayı geçmemek üzere, olağanüstü durum ilan edebilir.*”

Görüldüğü üzere, 124. maddeye dayanılarak yapılacak bir olağanüstü durum ilânında sadece üç sebep sayılmaktadır. Bunlardan iki tanesi, “tabii afet” ve “ağır ekonomik bunalım”dır. Diğerisi ise madde başlığında bulunmamakla birlikte madde içerisinde yer verilen “tehlikeli salgın hastalıklar” gerektirir. Bu sayılan durumlar 124. maddeye göre ilân edilecek bir olağanüstü durumun sebep unsurunu oluşturmaktadır.

“Tabii afet” denildiği zaman, yıkıcı depremler, büyük yangınlar ya da sel felaketleri gibi doğal kaynaklı ve ortaya çıktığı bölgede büyük yıkım ve zararlara neden olan olaylar anlaşılmaktadır.¹⁶ 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın 2. maddesinde “*Doğal afet*”, yangın, deprem, su baskını ve benzeri halleri anlatır.” şeklinde tanımlanmaktadır. Tehlikeli salgın hastalıklarla ilgili 56/1983 sayılı Yasa'da doğrudan bir tanıma yer verilmemiştir. Bu konuda karantinaya ilişkin düzenlemelerin yapıldığı Fasil 260'ın 2. maddesinde şu tanım yer almaktadır:¹⁷ “*Tehlikeli enfeksiyöz hastalık*”, kolera, veba, çiçek, tifüs ve sarı hummayı anlatır ve Bakanlar Kurulunun bu Yasa uyarınca çıkaracağı bir bildiriyle bu Yasanın öngördüğü anlamda tehlikeli enfeksiyöz hastalık olduğu ilân edilen enfeksiyöz veya bulaşıcı nitelikte herhangi bir hastalığı da kapsar.”

¹⁶ Bkz. Murat ÖZLER, 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Olağanüstünün Olağanlaşması ve Kriz Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2016, s. 111.

¹⁷ Bkz. Fasil 260 Karantinaya Koymayı Düzenleyen ve Tehlikeli Enfeksiyöz Hastalıkların Ülkeye Girişini ve Yayılmasını veya Ülkeden Başka Yerlere Geçmesini Önleyici Ek Kurallar Öngören Yasa.

Olağanüstü durum ilânı sebepleri arasında yer alan ağır ekonomik bunalım halinin ise diğer iki nedene oranla daha muğlak bir içeriğe sahip olduğunu belirtmek gerekiyor.¹⁸ Olağanüstü Durum Yasası'nda hangi koşullarda ağır ekonomik bunalımın gerçekleşmiş olacağına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Ağır ekonomik bunalım durumunun, kamu düzeniyle bağlantılı olduğunu ifade edebiliriz. Ağır ekonomik bunalım dönemlerinde farklı nedenlerden kaynaklı olarak kamu düzeninin bozulması söz konusu olabilir.¹⁹ Burada Bakanlar Kurulunun, hangi hallerde ağır ekonomik bunalım olarak kabul edilebileceği konusunda takdir yetkisi söz konusudur.²⁰ Ancak bu noktada, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin (İHAM) "ulusun yaşamını tehdit eden diğer olağanüstü durumlar" koşulunun varlığını denetlediği kararlarından biri olan *Lawless v. İrlanda* kararındaki belirlemeleri hatırlatmak gerekmektedir. Mahkeme, ulusun yaşamını tehdidin, bütün nüfusu etkileyen ve devletin de bir parçası olduğu toplumun örgütlü yaşamına tehdit oluşturan olağanüstü kriz veya tehlike durumunu ifade ettiğini belirtmektedir.²¹ Komisyona göre de, genel tehlike denildiğinde, tehlikenin, güncel ve pek yakın olması; ulusun tamamını kapsayan etkiler taşıması, toplumun düzenli yaşamını kontrol etmesi ve krizin olağan dışı nitelikte olması gerekmektedir.²²

Olağanüstü Durum Yasası'na göre, doğal afet, tehlikeli salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım sebepleriyle ilân edilen olağanüstü durumda, felâkete uğrayanların kurtarılması, meydana gelen hasar ve zararın giderilmesi, bunalımdan çıkılması için gereksinim duyulan ve hemen sağlanamayan para ve her türlü taşınır ve taşınmaz mallar ve yapılması gereken işler, para, mal ve çalışma yükümlülüğü yoluyla sağlanır (md. 7). Gerekli harcamaların öncelikle kamu kaynaklarından sağlanacağı; satın alınması zorunlu görülen acil ve yaşamsal gereksinim maddeleri için harcamaya yeterli para kamu kaynaklarından zamanında sağlanamadığı takdirde kredi kuruluşlarının olanaklarından da yararlanılacağı düzenlenmektedir (md. 8).

¹⁸ Bkz. ÖZLER, s. 111.

¹⁹ Bkz. Kemal GÖZLER ve Gürsel KAPLAN, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi Yayınları, 19. Baskı, Bursa, Ağustos 2017, s. 603.

²⁰ Bu konuda bkz. Metin GÜNDAY, *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2017, s. 318.

²¹ *Lawless v. İrlanda*, B.N. 332/57, 1 Temmuz 1961, §28. Bu konuda ayrıca bkz. Sevtap YOKUŞ, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimi Pratiği ve Anayasa Şikayetine Etkisi*, Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Mart 2017, s. 112.

²² Bkz. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK ve Feyyaz GÖLCÜKLÜ, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, Turhan Kitabevi, 11. Baskı, Ankara 2016, s. 427.

Bir diğer olağanüstü durum sebebi olan ve şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması nedenleriyle ilân edilen olağanüstü durum Anayasa'nın 125. maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir:

“Anayasa ile kurulan özgür demokratik düzeni veya temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Cumhuriyet Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi üç ayı geçmemek üzere, olağanüstü durum ilan edebilir.”

Burada 124. maddeden farklı olarak, olağanüstü durum ilânı Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun, Cumhuriyet Güvenlik Kurulunun²³ da görüşünü alması gerekmektedir. Oysa yukarıda belirtildiği üzere, 124. maddede Cumhuriyet Güvenlik Kurulunun görüşünü alma koşulu aranmamaktadır.

Diğer bir farklılık ise, Olağanüstü Durum Yasası'nda yukarıda belirtilen her iki olağanüstü durum ilânı için Bakanlar Kurulu tarafından alınacak önlemlerin düzenlendiği 4 (1) maddesindeki kararların uygulanmasındaki sorumluluk bakımından karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeye göre, Bakanlar Kurulu olağanüstü durum ilânını gerektiren nedenleri göz önünde tutarak, bu nedenlerin ortadan kaldırılması ve kamu düzeninin yeniden sağlanması bakımından gerekli gördüğü bütün önlemleri alır. Bu amaçla olağanüstü durum ilân edilen bölge veya bölgelerde ekonominin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi amacı ile mal, sermaye ve hizmet piyasalarının yönlendirilmesi, vergi, para, kredi, kira, ücret ve fiyat politikalarının belirlenmesi, çalışma yasasına ilişkin her türlü önlem ve yükümlülüklerin saptanması, düzenlenmesi ve izlenmesi, ilgili bölge veya bölgelere yeterli araç ve gereçle güvenlik kuvveti gönderilmesi için gerekli gördüğü önlemlerin alınmasına ve bunların uygulanmasına ilişkin belirlemeleri yapmaya yetkilidir. Her iki olağanüstü durum ilânı bakımından alınan bu kararların uygulanmasında ise ilgili Yasa farklılıklar öngörmektedir (md. 4 (2)). Buna göre, Bakanlar Kurulunun ilgili Yasa'nın 4 (1) maddesi uyarınca aldığı kararların uygulanmasına ilişkin sorumluluk şöyledir:

²³ KKTC Anayasası'nın 111. maddesinde düzenlenen Cumhuriyet Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanının başkanlığında, Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Başbakan, Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanları ile Silahlı Kuvvetler Komutanı ve Emniyet Genel Müdüründen kurulmaktadır. Cumhuriyet Güvenlik Kurulu, Devletin ve yurdun güvenlik politikasının saptanması ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli eşgüdümün sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir.

- Doğal afet, tehlikeli salgın hastalık, ağır ekonomik bunalım halinde ilân edildiği durumlarda ilgili Bakana;²⁴
- Anayasa'ya dayalı özgür demokratik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması halinde ilân edilen olağanüstü durumlarda Güvenlik Kuvvetleri Komutanına aittir.

Gerek 124. ve gerekse 125. maddede yer alan sebeplerle olağanüstü durum ilân etmeye Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu yetkilidir. Görüldüğü üzere, olağanüstü durum ilânı işlemi Bakanlar Kurulu kararı şeklinde yapılmaktadır. Karar, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanların aynı anda koydukları iradede oluşmaktadır.²⁵ Olağanüstü Durum Yasası'na göre, Bakanlar Kurulunun olağanüstü durum ilânına ilişkin kararında, olağanüstü durumun hangi tarihten itibaren başlayacağı belirtilir ve kamuya duyurulur (md. 3 (2)).

1985 KKTC Anayasası'na göre, olağanüstü durum, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde ilân edilebilir. Süre sınırlaması ise üç ay olarak belirtilmektedir. Anayasa'nın 126. maddesinin ilk fıkrasına göre, eğer olağanüstü durum ilânına karar verilirse bu karar Resmi Gazete'de yayımlanır ve derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulur. Cumhuriyet Meclisinin, Bakanlar Kurulunun almış olduğu olağanüstü durum ilân kararını onay işlemi, meclis kararı biçiminde yapılmaktadır. Cumhuriyet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Cumhuriyet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile olağanüstü durum kararını veya süresini değiştirebilecektir ya da olağanüstü durumu kaldırabilecektir. Buna ek olarak, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine Cumhuriyet Meclisi, her defasında iki ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir (Ay. md. 126/1).

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali ise belirtildiği üzere en ağır olağanüstü yönetim usulleri arasında yer almaktadır. 1985 KKTC Anayasası'nda 127. maddede düzenlenmektedir.²⁶ Bu maddeye göre ilân

²⁴ 1985 KKTC Anayasası hazırlanırken Anayasa Komitesinde, olağanüstü durum ilânında hangi bakanlıkların sorumlu olacağına yönelik bazı tartışmalar söz konusu olmuştur. Bkz. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Komitesinin 11 Nisan 1984 Tarihli Toplantı Tutanağı, s. 47-48, 52-53.

²⁵ Bu konuda bkz. Bülent TANÖR ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 16. Bası, İstanbul, Ekim 2016, s. 423.

²⁶ 1985 KKTC Anayasası'nın 127. maddesi şöyledir: "(1) Anayasanın tanıdığı özgür demokratik düzeni veya temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik veya olağanüstü durum ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya yurda veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin

edilecek bir olağanüstü durum söz konusu olduğunda, süresi üç ayı geçmemek üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir. Sıkıyönetimin her defasında iki ayı geçmemek üzere uzatılması, Cumhuriyet Meclisinin kararına bağlıdır. Ancak savaş halinde diğer durumlardan farklı olarak uzatılmada süre koşulu aranmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi, 1975 KTFD Anayasası döneminde yapılan bir Anayasa'ya aykırılık başvurusunda, sıkıyönetime ilişkin bazı belirlemeler de yapmıştır. Askeri yasak bölgeler ilânının, gerçekte bir nevi sıkıyönetim ilânı demek olduğu ancak bunun Anayasa'da sıkıyönetimi düzenleyen madde altında yapılmadığı ve Meclis denetimi öngörülmediği için buna yetki veren söz konusu fıkraların Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesine göre:²⁷

“(...) Sıkıyönetim esas itibarı ile normal hukukun askıya alınması ve memleketin veya bazı kısımlarının askeri yönetim tarafından idare edilmesi demektir ve askeri bölge tesisinden pek farklıdır. Bizde henüz 98. madde altında bir sıkıyönetim yasası yapılmış değildir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınının 121. maddesi altında yapılan Sıkıyönetim Kanununa bir göz atıldığında aradaki farkın ne kadar büyük ve belirli olduğu görülür. Yasanın söz konusu fıkralarının öngördüğü askeri yasak bölge ilânı, yukarıda söylenenlerden anlaşılacağı gibi, gerçekte sıkıyönetim ilânı demek değildir (...).”

ve halkın bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması nedenleriyle, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Cumhuriyet Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi üç ayı geçmemek üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilan edebilir. Bu karar, derhal Resmi Gazete'de yayımlanır ve derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulur. Cumhuriyet Meclisi, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile sıkıyönetim kararını değiştirebilir, gerekli gördüğü takdirde sıkıyönetim süresini uzatabilir, kısaltabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

(2) Sıkıyönetimin her defasında iki ayı geçmemek üzere uzatılması, Cumhuriyet Meclisinin kararına bağlıdır. Savaş hallerinde bu süre aranmaz.

(3) Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde, hangi kuralların uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, Yönetim ile olan ilişkiler, özgürlüklerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durum başgöstermesi halinde yurttaşlar için getirilecek yükümlülükler yasa ile düzenlenir.

Ancak, savaş hali dışında sıkıyönetim ilanında, sıkıyönetimi gerektiren nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olmak koşuluyla, sıkıyönetim süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir ve böyle bir sıkıyönetim ilanında, sadece Anayasasının 126. maddesinin (2). fıkrasında belirtilen maddelerin yürürlüğü durdurulabilir.”

²⁷ Bkz. KTFD Anayasa Mahkemesinin 14 Ocak1983 tarihli, 16/82 (D.1/83) sayılı kararı, s. 8.

Cumhuriyet Meclisi İçtüzüğü'ne göre, olağanüstü durum, sıkıyönetim ve seferberlik ilânına ilişkin kararlar, hakkında ivedilik kararı olan işlerden önce herhangi bir işlem veya karar gerektirmeksizin Komitelerde ve Genel Kurulda, diğer bütün işlerden önce görüşülüp karara bağlanılacak ve Genel Kurulda özel gündem kısmında yer alacak işler arasında sayılmaktadır (Madde 86 (2))

Görüldüğü üzere, 1985 KKTC Anayasası'nda olağanüstü durumlar üç ayrı maddede düzenlenmektedir. Aşağıda olağanüstü durum ilânında temel hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağı açıklanacaktır.

III. Olağanüstü Durumlarda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması

Olağanüstü durumlar söz konusu olduğu zaman, temel hak ve özgürlüklerin sınırlarının nasıl çizileceği önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1985 KKTC Anayasası'nın 126. maddesinin 2. fıkrasına göre, “Herhangi bir olağanüstü durum ilânında, ancak olağanüstü durumu oluşturan nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olarak sözü edilen olağanüstü durumun devamı süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir.”

Maddede ilk göze çarpan husus, kısmen veya tamamen “durdurulan” terimine yer verilmesidir. Anayasa'da hak ve özgürlüklerin durdurulması kavramı²⁸ sadece olağanüstü durumlar için kullanılmaktadır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda da yürürlüğü durdurma (*Anayasanın İngilizce metninde “suspension”* kavramıyla ifade edilmektedir.²⁹

126. maddede göze çarpan ikinci husus ise, olağanüstü durumlarda hangi hakların durdurulabileceğinin tahdidi olarak sayılmasıdır. Bu noktada, 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'yla bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Türkiye'den farklı olarak, KKTC Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklerin durdurulmasını öngören 15. madde benzeri bir düzenleme yoktur. Olağanüstü yönetim usûllerinin uygulandığı durumlarda temel hak ve özgürlükler için “Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler” alınabileceğine ilişkin bir kural da KKTC Anayasası'nda yer almamaktadır.³⁰ KKTC Anayasası'na göre olağanüstü durumlarda yalnızca şu maddelerde sayılan hak ve özgürlükler durdurulabilir.³¹

²⁸ Sınırlama ve durdurma kavramları konusunda bkz. Kemal GÖZLER, *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınları, 1. Baskı, Bursa, Temmuz 2017, s. 417-422.

²⁹ Bkz. <<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx>>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020.

³⁰ Bu konuda bkz. Fazıl SAĞLAM, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2016.

³¹ 1985 Anayasası'nın 126. maddesinin 2. fıkrası şöyledir: “Herhangi bir olağanüstü durum

- 16. madde: Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği
- 20. madde: Konut Dokunulmazlığı
- 21. madde: Haberleşme Özgürlüğü
- 22. madde: Gezi ve Yerleşme Özgürlüğü
- 24. madde: Düşünce, Söz ve Anlatım Özgürlüğü
- 32. madde: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı
- 33. madde: Dernek Kurma Hakkı
- 41. maddesinin (Kamulaştırma ve El Koyma) (5). fıkrasının (ç) bendi.
- 42. madde: Vakıf Mallarla İlgili Kamulaştırma, El Koyma ve Sınırlandırma
- 48. madde: Çalışma Özgürlüğü
- 49. maddenin (Çalışma Hakkı ve Ödevi) (3). fıkrası
- 53. madde: Sendika Kurma Hakkı
- 54. madde: Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı

Anayasa'ya göre, herhangi bir olağanüstü durum ilânında, ancak olağanüstü durumu oluşturan nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olarak, yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilecektir (Ay. md 126/2). 126. maddede, hangi hakların durdurulabileceğinin tek tek sayılmasının bazı sonuçları vardır. Örneğin, yasalarla bu hak ve özgürlüklere yenisi eklenemez³² ya da Anayasa'da öngörülme-yen biçimde alanları genişletilemez.

Kıbrıs anayasal gelişiminde olağanüstü durumlarda hangi hakların durdurulabileceğinin sayılması sistemi, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda da benimsenen bir yöntemdi (md. 183/2).³³ 1985 KKTC

ilânında, ancak olağanüstü durumu oluşturan nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olarak sözü edilen olağanüstü durumun devamı süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir.

Ancak, bu gibi herhangi bir olağanüstü durum ilânında,, Anayasanın aşağıda öngörülen maddelerinin yürürlüğü durdurulabilir:

16. madde; 20. madde; 21. madde; 22. madde; 24. madde; 32. madde; 33. madde; 41. maddenin (5). fıkrasının (ç) bendi; 42. madde; 48. madde; 49. maddenin (3). fıkrası; 53. madde ve 54. madde.”

³² Bkz. Zaim M. NECATİGİL, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları*, Işık Kitabevi, Lefkoşa-Kıbrıs, Mayıs 2015, s. 72.

³³ Olağanüstü yönetim usüllerinde anayasalar özgürlüklerin nasıl sınırlanacağına ilişkin belirtildiği üzere farklı düzenlemeler getirebilir. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası dışında, Türkiye'de 1924 Anayasası'nın 86. maddesinin 3. fıkrasında benzer şekilde hangi hak ve özgürlüklerin sıkıyönetim süresince durdurulabileceğini tüketici biçimde sayılmıştır: “Sıkıyönetim, kişi ve konut dokunulmazlığının, basın, gönderişme, dernek,

Anayasası'nın Anayasa Komitesi tutanaklarına bakıldığında, burada sayılan hakların, herhangi bir olağanüstü durumda tamamen ortadan kaldırılacağı anlamına gelmediği, olayla sınırlı olarak uygulanacağına yönelik olduğunun tartışıldığı da dikkat çekmektedir.³⁴

Bu noktada savaş hali açısından bir hususa işaret etmek gerekmektedir. Görüldüğü üzere, herhangi bir olağanüstü durum ilânında Anayasa'nın 126/2 maddesinde geçerli olan sınırlama sebepleri söz konusudur. Bununla birlikte, Anayasa'nın 127. maddesinin son fıkrasında şu düzenlemeye yer verilmiştir: *"Ancak, savaş hali dışında sıkıyönetim ilanında, sıkıyönetimi gerektiren nedenlerin giderilmesi ile sınırlı olmak koşuluyla, sıkıyönetim süresince yürürlüğü kısmen veya tamamen durdurulan Anayasa maddeleri açıkça gösterilir ve böyle bir sıkıyönetim ilanında, sadece Anayasanın 126. maddesinin (2). fıkrasında belirtilen maddelerin yürürlüğü durdurulabilir."* Burada, savaş hali dışındaki sıkıyönetim ilânında Anayasa'nın 126. maddesinin (2). fıkrasında belirtilen maddelerin yürürlüğünün kısmen veya tamamen durdurulabileceği düzenlenmektedir. Anayasa Komitesinde, belirtilen bu fıkra üzerinde, savaş hali durumunda tüm hak ve özgürlüklerin durdurulabilmesine olanak tanıyıp tanımadığı üzerine bazı tartışmalar yapılmıştır. Komitede, savaş hali durumunda hangi hak ve özgürlüklerin durdurulabileceğinin yasa koyucuya bırakıldığı belirtilmektedir.³⁵ Dolayısıyla savaş halinde, özgürlüklerin sınırlandırılması bakımından önemli farklılıklar söz konusu olduğunu ifade etmek mümkündür. Belirtmek gerekir ki, bir kısım temel hak ve özgürlükler olağanüstü durumlarda hatta savaş halinde bile kısıtlanamazlar ve dokunulmazlıklarını tam olarak korurlar. Bunların başında yaşam hakkı gelmektedir. İşkenceye, insanlık dışı ve aşağılayıcı cezaya uğramama, kul ve köle olmama gibi bazı temel hakları da saymak mümkündür. Bu hakların, içinde bulunulan duruma bakılmaksızın mutlak olarak korunması, insanlık ve uygarlık anlayışının bir gereği olmaktadır.³⁶ Bazı uluslararası sözleşmelerde, olağanüstü durumlarda temel

ortaklık hürriyetlerinin geçici olarak kayıtlanması veya durdurulması demektir." Bkz. <<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>>, Erişim Tarihi :22 Mayıs 2020. Dolayısıyla bunun dışında kalan özgürlükler sıkıyönetim halinde dahi hiçbir şekilde sınırlandırılmayacaktır. Bkz. ARSEL, s. 436. Anayasa'da sıkıyönetim süresince sınırlandırılacak ya da durdurulabilecek hakların bu şekilde sayılması yöntemi, anayasanın üstünlüğünü sağlayacak mekanizmaların varlığı halinde temel hak ve özgürlükler açısından önemli bir güvencedir. Bkz. ESEN, s. 147-148.

³⁴ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Komitesinin 11 Nisan 1984 Tarihli Toplantı Tutanağı, s. 33 vd.

³⁵ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Komitesinin 11 Nisan 1984 Tarihli Toplantı Tutanağı, s. 58 vd.

³⁶ Münci KAPANI, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993, s. 240.

hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağına yönelik düzenlemeler yanında, dokunulamayacak hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler de yapıldığı görülmektedir. İHAS'ın 15. maddesi örnek gösterilebilir. Dolayısıyla, bu sözleşmelerin KKTC'de nasıl uygulanacağına ilişkin hususun, özellikle Anayasa'da herhangi bir sınırlandırma rejimi öngörülmeven ve yasalara bırakılan savaş hali yönünden, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir ölçüt olabilmesindeki önemine işaret etmek gerekmektedir.

IV. Olağanüstü Durum İşlemlerinin Yargısal Denetimi

Hukuka bağlı bir devlette, olağanüstü durumlar da belirtildiği üzere, bir hukuk rejimidir. Yürütme organına verilen önemli yetkiler, ona her türlü denetimden uzak, istediğini yapabilme olanağı vermemelidir.³⁷ Bu bakımdan hukuk devletinde, olağanüstü durumlarda dahi ilgili ve yetkili devlet organlarının, yöneticilerin ve kamu görevlilerinin hukukun çizdiği çerçeve içerisinde hareket etmesi zorunludur. Bu noktada ise olağanüstü durumlara ilişkin hukukî çerçeveye uyulup uyulmadığının belirlenmesi ve bu çerçeve dışına çıkılması halinde gerekli müeyyidelerin uygulanması önemlidir. Bir başka ifadeyle, olağanüstü durumlarda yargısal denetimi etkili kılmak hayati bir yere sahiptir.³⁸

1985 KKTC Anayasası'nın 124. maddesine göre, olağanüstü durum ilânına karar verilmesi halinde, bu karar Resmi Gazete'de yayımlanır ve derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulur. Cumhuriyet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğu ile olağanüstü durum kararını veya süresini değiştirebilir; olağanüstü durumu kaldırabilir; Bakanlar Kurulunun istemi üzerine her defasında iki ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Buradaki işlem meclis kararı ile yapılmaktadır. Meclisin aldığı olağanüstü durum ve sıkıyönetim kararlarının denetimi konusunda Anayasa'nın 95. maddesinde açık düzenleme vardır. Bu maddenin (h) bendinde yer alan "Olağanüstü durum ve sıkıyönetim kararları" mahkemeye başvurulamayacak meclis kararlarından değildir. Dolayısıyla bu meclis kararlarına karşı yargısal denetimi yolu açıktır.³⁹ Bu konuda Anayasa Mahkemesinin 2004 tarihli bir kararına bakıldığında, Mahkeme şu belirlemelerde bulunmuştur:⁴⁰

³⁷ Mehmet TURHAN, "Olağanüstü Hallerde Çıkarılabilecek Kanun Hükmünde Kararnameler", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 25, S. 3, Eylül 1992, s. 13.

³⁸ Bkz. Levent GÖNENÇ, "“Acele” Olağanüstü Hal", *Birikim*, S. 330, Ekim 2016, s. 41.

³⁹ 1985 KKTC Anayasası'nın "Kararların İlanı" başlıklı 95. maddesinin ilgili kısımları şöyledir:

"(1) Cumhuriyet Meclisinin aşağıdaki konularda alacağı kararlar, kararın içeriğinde

“(…) Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılması konusu Anayasamızın 147. maddesinde düzenlenmiştir. Ancak Anayasa bununla yetinmemiş ve 95. maddede ek sınırlamalar getirmiştir. (...) 95. maddenin (4). fıkrasına göre Cumhuriyet Meclisince alınan aşağıdaki kararlara karşı iptal davası açılabilir.

- a) Milletvekilliğinin sona ermesine ilişkin kararlar,
- b) Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin kararlar,
- c) Olağanüstü durum ve sıkı yönetim kararları.

Bu kararların dışındaki kararlara karşı iptal davası açılmaz.”

Burada yargı denetimi açısından esas olarak, olağanüstü durum süresince çıkarılan kararnameler yönünden bir belirleme yapmak gerekiyor. Olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü durumun veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda, yasa gücünde kararname çıkarabilir. Bu kararnameler, Resmi Gazete’de yayımlanır ve derhal Cumhuriyet Meclisinin onayına sunulur. Bu kararnameler, Cumhuriyet Meclisinin üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile reddedilmedikçe, olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince yürürlükte kalır (Ay. md. 128/1).

1985 KKTC Anayasası’nda, olağanüstü durumlarda çıkarılacak yasa gücünde kararnameler için yargı yolunu kapatan bir düzenleme yoktur.⁴¹

aksine kural yoksa, derhal yürürlüğe girer ve Cumhuriyet Meclisi Başkanınca on gün içinde Resmi Gazete’de ilan edilir:

- (a) Savaş ilanına ilişkin kararlar;
- (b) Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetleme ve güvenoyu ile güvensizlik konularındaki kararlar;
- (c) Seçimlerin yenilenmesine veya ertelenmesine ilişkin kararlar;
- (ç) Milletvekilliğinin sona ermesine ilişkin kararlar;
- (d) Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin kararlar;
- (e) Meclis içi seçim sonuçları;
- (f) Cumhurbaşkanının, Başbakanın veya bakanların Yüce Divana sevki ile ilgili kararlar;
- (g) Kamu iktisadi teşebbüslerinin denetimine ilişkin kararlar;
- (h) Olağanüstü durum ve sıkıyönetim kararları;
- (ı) Kalkınma planlarının onaylanmasına ilişkin kararlar.

(...)
(4) Yukarıdaki (1). fıkranın (ç), (d) ve (h) bendlerinde yer alan kararlar dışında kalan kararlara karşı mahkemeye başvurulamaz ve Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmaz.”

⁴⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesinin 21 Nisan 2004 tarihli 3/04 (D.3/2004) sayılı kararı, s. 12.

⁴¹ Bu konuda bkz. Fazıl SAĞLAM, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2016, s. 61.

Anayasa'nın 147. maddesinin 2. fıkrası şöyledir: “Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı iptali istenen yasanın, kararnamenin, tüzüğün, Cumhuriyet Meclisi İçtüzüğü'nün, Cumhuriyet Meclisi kararının, yönetmeliğin veya bunların herhangi bir kuralının Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlayarak doksan gün sonra düşer.” Görüldüğü üzere, bu maddede iptal davası açılacak işlemler arasında kararnameler de geçmektedir. Anayasa Mahkemesi 1987 yılında verdiği bir kararda, Bakanlar Kurulu kararlarının “kararname” kapsamına girip girmediği konusunu tartışırken, aynı zamanda bu işlemin kapsamı bakımından da değerlendirmelerde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, 1985 KKTC Anayasası'na göre kararnameden, madde 108,⁴² madde 112⁴³ ve madde 128'deki konumuzla da ilgili olan olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince çıkarılan yasa gücünde kararnamelerin anlaşıldığını şu şekilde ifade etmektedir:⁴⁴

“Bizim Anayasamızda kararnameden 108, 112 ve 128. maddelerde söz edilmektedir. (...) 128. madde de olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun yasa gücünde kararname çıkarabileceğini hükme bağlamaktadır. Görülebileceği gibi bu kararnameler belirli hususlar hakkında çıkarılabilmekte ve genel anlamda Bakanlar Kurulu kararlarını içermemektedir.”

Anayasa Mahkemesi, olağanüstü durum ve sıkıyönetim kararnamelerinin yargısal denetiminde, yukarıda açıkladığımız, yetki, konu ve usûl bakımından inceleme yapacaktır. Bu denetimin kapsamı konusunda, İHAM'ın belirttiği yükümlülük azaltma yetkilerinde, sadece durumun zorunluluklarının kesin olarak gerektirdiği ölçüde kullanılabilceği

⁴² Anayasa'nın 108. maddesinin ilk fıkrası şöyledir: “Bakanlıklar, Anayasanın öngördüğü sayı ve ilkelere uygun olarak Başbakanın önerisi ve Cumhurbaşkanının onayı ile Resmi Gazete'de yayımlanacak bir kararname ile kurulur ve kaldırılır.

Ancak, böyle bir kararname, ilgili Başbakanın güvenoyu alması halinde yürürlüğe girer.”

⁴³ 1985 KKTC Anayasası'nın Yasa Gücünde Kararname başlıklı 112. maddesi şöyledir: “(1) Ekonomik konularda, ivedilik varsa, Bakanlar Kurulu yasa gücünde kararname çıkarabilir. Yasa gücünde kararname, Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer ve aynı gün, gerekçesi ile birlikte Cumhuriyet Meclisine sunulur.

(2) Cumhuriyet Meclisine sunulan yasa gücünde kararnameler, İçtüzüğü'nün, yasaların görüşülmesi için koyduğu kurallara göre komitelerde ve Genel Kurulda, diğer bütün konulardan önce, öncelik ve ivedilikle görüşülüp karara bağlanır.

(3) Meclis bu konudaki kararlarını doksan gün içinde verir.

(4) Bu maddede öngörülen yasa gücünde kararnameler ile, yeni mali yükümlülükler getirilemez, kişisel ve siyasal hak ve özgürlükler kısıtlanamaz.”

⁴⁴ Bkz. Anayasa Mahkemesinin 4 Haziran 1987 tarihli 23/85 (D.8/87) sayılı kararı, s. 2-3. Ayrıca bkz. Anayasa Mahkemesinin 29 Haziran 1995 tarihli 9/93 (D. 5/95) sayılı kararı, s. 163.

yönündeki kararına işaret edebiliriz.⁴⁵ Olağanüstü durum ve sıkıyönetim kararlarının düzenlendiği 128. maddenin 1. fıkrasında yer alan “olağanüstü durumun ... gerekli kıldığı konularda, yasa gücünde kararname çıkarabilir.” düzenlemesi de bu bakımdan denetimin ölçülülük alanını belirlemektedir. Olağanüstü durumun gerekli kılmadığı konularda çıkarılan kararlar Anayasa’ya aykırı olacaktır. Ölçülülük ilkesi bakımından Anayasa Mahkemesi 2017 tarihli bir kararında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:⁴⁶

“Ölçülülük ilkesi, Anayasa’da açıkça yazmasa da, temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamalar bakımından temel alınması gereken bir ölçüttür. Ölçülülük ilkesi Türkiye Cumhuriyeti’nde 2001 yılında yapılan değişiklikle 13. maddeye dahil edilmiş olmakla beraber, değişiklikten önceki dönemde de Anayasa Mahkemesi tarafından benimsenmiştir.

(...) Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi 1986/17, 1987/11 k.t 22.5.1987 sayılı kararda, makul, kabul edilebilir sınırların aşılmasının aykırılığı oluşturduğunu, makul ölçülerin aşılmasının bir iptal nedeni sayıldığını, yapılan sınırlama ile sağladığı yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gerektiğini, amaç ile araç arasındaki makul ölçüyü aşmış görülen bir sınırlamanın uygun olmayacağını karara bağlamıştır.

Buradan çıkarılacak sonuca göre, gereksinim ile bulunan çare arasında makul, kabul edilebilir ölçü aşılmadıkça sınırlamanın Anayasa’ya aykırılığının söz konusu olamayacağıdır.”

Anayasa Mahkemesinin bu kararı öncesinde, Yargıtayın da 2012 tarihli bir kararında, İHAM kararlarını referans göstererek ölçülülük ilkesine ilişkin yaptığı belirlemeleri önemlidir:⁴⁷

“(…) İlk Mahkemenin kararında değindiği AİHM kararlarında vücut bulan “necessary in a democratic society” yani müdahalenin demokratik toplumda gereklilik arz edip etmediği, mahkeme tarafından dikkate alınmalıdır. Demokratik Hukuk Devletinde, amaç ne olursa olsun, sınırlamalar, özgürlüğün kullanılmasını ölçüsüz biçimde ortadan kaldıracak düzeyde olamaz.

Ölçülülük ilkesi, tüm demokratik ülkelerde kabul edilen bir ölçüttür ve demokratik toplumun ihtiyaçları nispetinde belirlenir. Sonuçta, bir yetki kullanılırken, eylem ile önlem arasında adil bir dengenin bulunması ve öngörülecek sınırlamanın, amacına ulaşmaya cevaz vermesi gerekmektedir.”

⁴⁵ Bkz. *İrlanda v. Birleşik Krallık*, B.N. 5310/71, 18 Ocak 1978, §206.

⁴⁶ Anayasa Mahkemesinin 2 Şubat 2017 tarihli, 30/2014 (D. 1/2017) sayılı kararı, s. 15-16.

⁴⁷ Yargıtayın 16 Şubat 2012 tarihli Hukuk 138/2011 (Dava No: 5960/2011), (D. 3/2012) sayılı kararı, s. 28-29.

Görüldüğü üzere, olağanüstü durumlarda çıkarılacak kararnamelerin yargı denetimine açık olması ve ölçülülük ilkesinin denetiminin sınırlarını oluşturması, olağanüstü durumlarda temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından önemli bir güvence sunmaktadır.

V. 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası ile ilgili Anayasa Mahkemesinin 1987 Tarihli 21/85 Sayılı (D.9/87) Kararı

Olağanüstü durumlar temelde, sadece kâğıt üzerinde duran günü geldiğinde de ender olarak kullanılmayı bekleyen anayasal kurumlar olarak tasarlanmışlardır.⁴⁸ Bu dönemle birlikte olağanüstü yönetim usûlünde geçerli olacak yasa da devreye girmektedir. KKTC hukukunda olağanüstü durum ile ilgili yasaya baktığımızda karşımıza Kıbrıs Türk Federe Meclisinin 8 Kasım 1983 tarihli birleşiminde kabul edilen 56/1983 sayılı “Olağanüstü Durum Yasası” çıkmaktadır.⁴⁹

56/1983 sayılı Yasa’ya ilişkin temel sorunlardan biri, yukarıda da belirtildiği gibi bu Yasa’nın 1975 KTFD Anayasası döneminde çıkarılması ve şu an yürürlükte olan 1985 KKTC Anayasası’ndan büyük ölçüde farklı düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır. 1975 KTFD Anayasası’nda olağanüstü duruma ilişkin genel düzenlemelerin getirildiğini, ayrıntıların yasaya bırakıldığını görmekteyiz. Oysa açıklandığı üzere 1985 KKTC Anayasası’nda daha detaylı düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla 56/1983 sayılı Yasa’da, 1985 KKTC Anayasası’nın olağanüstü duruma ilişkin düzenlemeleriyle örtüşmeyen hükümlerinin olması doğal karşılanmalıdır. Bu bakımdan ilgili Yasa, 1985 KKTC Anayasası’na aykırı olmadığı ölçüde olağanüstü durumlarda uygulama alanı bulacaktır.

Burada bize esas yol gösterici olan ise ilgili Yasa’nın Anayasa’ya uygunluk denetimi kapsamında Anayasa Mahkemesi önüne gitmiş olmasıdır. 1985 KKTC Anayasası’nın Geçici 4 (3) maddesi, Cumhuriyet Meclisi göreve başladığından itibaren 60 gün içinde yürürlükteki mevzuat hakkında Anayasa’ya aykırı oldukları iddiası ile Anayasa Mahkemesine iptal davası açılabileceğini düzenlemektedir. Dolayısıyla Anayasa’nın bu maddesinden hareketle, 56/1983 sayılı Yasa’nın Anayasa’ya uygunluk denetiminin

⁴⁸ Bkz. Şeref İBA, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2008, s. 241.

⁴⁹ Bkz. Burada Z. M. *NECATİGİL*’in belirttiği bir hususa da işaret etmek gerekir. *NECATİGİL*, 56/1983 sayılı Yasa’nın KKTC’nin ilânından bir süre önce, Cumhuriyetin ilânıyla meydana gelebilecek herhangi olası bir kargaşa halinde gerekli önlemlerin alınabilmesi için yetki verilebilmesi amacıyla geçirildiğini ifade etmektedir. Böyle bir durumun gerçekte söz konusu olmadığını da eklemektedir. Bkz. *NECATİGİL*, s. 72, 111 numaralı dipnot.

yapılması da mümkün hale gelmiştir. 1985 KKTC Anayasası kabul edildikten sonra 56/1983 sayılı Olağanüstü Durum Yasası'nın tümünün Anayasa'ya aykırılığı gerekçesiyle iptal isteminde bulunulmuştur.⁵⁰ Bu bakımdan, 56/1983 sayılı Yasa'nın 1985 KKTC Anayasası'na uygunluğu yönünden, 1987 tarihli kararda yapılan incelemeler konumuz açısından oldukça önem taşımaktadır.

Anayasa Mahkemesi bu kararda, özellikle 56/1983 sayılı Yasa'da kullanımı durdurulabilecek olan hakların yukarıda belirttiğimiz madde 126/2'de sayılan haklar kapsamında olup olmadığı üzerinde önemli belirlemeler yapmıştır. Anayasa Mahkemesine göre:⁵¹

“...1985 Anayasasının 126(2) maddesinde Olağanüstü Durum ilânında hangi Anayasa maddelerinin yürürlüğünün durdurulacağı açıkça belirlenmiş olduğuna göre bunlar dışında sair Anayasa maddelerinin yürürlüğünün de yasa ile durdurulması söz konusu olamaz.”

Anayasa Mahkemesinin 56/1983 tarihli Yasa'da iptal ettiği maddelerden biri olan 5 (1) b bendi şöyledir: *“Her derecedeki resmi ve özel öğretim ve eğitim kurumlarında öğrenime ara vermek ve öğrenci yurtlarını süreli veya süresiz olarak kapatmak; (...)”* Anayasa Mahkemesi bu kuralı incelerken, Anayasanın 59. maddesinin kimsenin öğretim ve eğitimden yoksun bırakılmayacağını hükme bağladığını ve bu maddede yurtlardan söz edilmediğini dolayısıyla yurtların bu maddenin kapsamı içinde olmadığını ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi ilgili kuralı iptal etmiştir.⁵²

“Yasanın 5. maddesinin (1). fıkrasının (b) bendi, ilgili Bakan veya Güvenlik Kuvvetleri Komutanına her derecede resmi ve özel eğitim ve öğretim kurumlarında öğrenime ara verme yetkisi verdiği oranda Anayasanın 59. maddesinin öngördüğü öğretim ve eğitim hakkına bir kısıtlama getirmiştir. Anayasanın 59. maddesinin ise, Olağanüstü Durumda, yürürlüğünün durdurulması Anayasanın 126(2) maddesinde öngörülmemektedir.”

Aynı maddenin iptal edilen 2. fıkrasının (g) bendi de şöyledir: *“Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilânı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayınlanmasını ve dağıtılmasını yasaklamak, bunlardan Olağanüstü Durum bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklamak veya izne bağlamak; basılması veya dağıtılması yasaklayan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve*

⁵⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesinin 26 Haziran 1987 tarihli 21/85 Sayılı (D.9/87) Kararı.

⁵¹ Bkz. 21/85 Sayılı (D.9/87) Karar.

⁵² Bkz. 21/85 Sayılı (D.9/87) Karar.

benzeri yayınları toplatmak;”. Anayasa Mahkemesi, bu düzenleme ile olağanüstü durumda, gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilânlarının basılmasının ve dağıtılmasının yasaklanmasına, dıştan gelenlerin yasaklanmasına veya izne bağlanmasına, yasaklananların toplatılmasına imkân tanıdığını ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi burada öngörülen düzenlemelerin, Anayasa’nın 26, 27 ve 28. maddelerde yer aldığını; dolayısıyla Anayasa’nın 126. maddesinde sayılan, olağanüstü durumlarda durdurulabilecek hak ve özgürlüklerin arasında olmadığını belirtmiştir.⁵³ Anayasa Mahkemesine göre, Anayasa’da yer verilen bir hak veya özgürlük, bunu veren maddede belirlenen veya Anayasa’nın 11. maddesinde belirlenen nedenlerle kısıtlanabilir. Olağanüstü Durum Yasanın 5 (2) fıkrasının (g) bendinde öngörülen kısıtlamalar Anayasa’nın ilgili maddeleri altında ve bu maddelerin öngördüğü şekilde kısıtlamalar değildir.

Bu iki fıkranın incelemesinde, Anayasa Mahkemesinin olağanüstü durumlarda özgürlüklerin korunması bakımından yapmış olduğu şu tespit oldukça önemlidir:⁵⁴

“Yasanın hemen yukarıda sözü edilen iki fıkrasında öngörülen kısıtlamaların, Olağanüstü Durumda, yapılmasının doğal olduğu görüşü ileri sürülmüştür. Bu böyle olabilir. Ancak 1985 Anayasasının 126(2) maddesinde Olağanüstü Durum ilânında hangi Anayasa maddelerinin yürürlüğünün durdurulacağı açıkça belirlenmiş olduğuna göre bunlar dışında sair Anayasa maddelerinin yürürlüğünün de yasa ile durdurulması söz konusu olamaz.”

Son olarak, ilgili Yasa’nın, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 20. maddesi şöyledir: *“Olağanüstü Durumun bu Yasanın 3. maddesinin (1). fıkrasının (b) bendi uyarınca ilân edilmiş olması halinde Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesi yetkisine giren ve bu Yasanın 19. maddesinde öngörülen suçlardan Olağanüstü Durum ilânından üç ay öncesine kadar işlenmiş oldukları suçlara Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesince bakılır.”*

⁵³ “Anayasasının 26. maddesi basın ve yayının özgür olduğunu, basın ve haber alma özgürlüğünün ise maddede belirtilen amaçlar ile yasa ile sınırlanabileceğini, yasanın sınırları içinde mahkeme veya yargıç tarafından verilecek kararlar saklı kalmak üzere yayın yasağı konamayacağını hükme bağlamaktadır. Anayasasının 27. maddesi ise gazete, dergi ve broşür çıkarma hakkını teminat altına almakta ve bunların çıkarılması, yayımı, mali kaynakların ve gazetecilik mesleği ile ilgili koşulların yasa ile düzenleneceğini hükme bağlamaktadır. Anayasasının 28. maddesi de kitap yayım hakkını teminat altına almaktadır. 27. madde devlet sınırları içinde yayımlanan gazete, dergi ve broşürlerin, 28. madde de devlet sınırları içinde yayımlanan kitapların, yasanın gösterdiği suçların işlenmesi halinde, mahkeme veya yargıç kararı ile toplatılabilmesini ve acil hallerde diğer yetkili mercilerce verilecek toplatma kararlarının mahkeme veya yargıcın onayına tabi olmasını öngörmektedir.”

⁵⁴ Bkz. 21/85 Sayılı (D.9/87) Karar.

Anayasa Mahkemesi bu düzenlemeyi hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı bulmuştur.⁵⁵

“Bu kural, işlendiği zaman sivil mahkemelerin kaza yetkisi kapsamına giren suçlara Güvenlik Kuvvetleri Mahkemesinin bakmasına ve bu gibi suçların Olağanüstü Durumda işlenmiş gibi muamele görmesine cevaz vermektedir. Bu ise hukukun üstünlüğünü öngören Anayasanın 1. maddesine ters düşmektedir.”

Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi, 1985 KKTC Anayasası öncesinde yürürlüğe giren 56/1983 sayılı Yasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamalar bakımından sadece durdurulabilecek olan maddelerin tek tek sayıldığı Anayasa’nın 126. maddesinin 2. fıkrasına aykırı olup olmadığı yönünden incelemelerde bulunmuş ve belirtilen bu maddelerin iptal edilmesine karar vermiştir.

VI. Olağanüstü Durumlarda Uluslararası Sözleşmeler ve İHAS’ın KKTC’de Uygulanması

Bu çalışmada son olarak, KKTC’de olağanüstü durumlar açısından karşımıza çıkan farklı bir hususu ele almak gerekmektedir. Bu da, olağanüstü durumlarda KKTC’de uluslararası sözleşmelerin uygulanmasının nasıl olacağı konusudur. Aslında bu konu daha kapsamlı bir çalışmayı oluşturmakla birlikte, burada temel noktalarıyla ve özellikle İHAS bakımından değerlendirme yapılacaktır. Buna ek olarak, İHAS dışında elbette KKTC’nin iç hukukuna aktardığı temel hak ve özgürlüklere ilişkin konuyla ilgili diğer uluslararası sözleşmeler açısından da inceleme yapılması mümkün.⁵⁶ Örneğin, KKTC’nin 2004 yılında kabul ettiği 29/2004 sayılı “Kişisel Ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (Onay) Yasası” açısından da benzer durumların söz konusu olabileceğini belirtmek gerekir. Ancak çalışmanın kapsamı bakımından burada yalnızca yol gösterici olması açısından İHAS yönünden genel hatlarıyla bir değerlendirme yapılacaktır.

KKTC’nin uluslararası hukukta Türkiye dışında tanınmaması, KKTC hukukunda özgürlükler alanı uygulamasını da ciddi anlamda etkilemektedir. Olağanüstü yönetim usûlleri söz konusu olduğu zaman, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler açısından İHAS’ın 15. maddesi karşımıza çıkmaktadır. 15. madde taraf devletlerin olağanüstü yönetim usûllerine geçmesi durumunda,

⁵⁵ Bkz. 21/85 Sayılı (D.9/87) Karar.

⁵⁶ 1985 KKTC Anayasası’nın Uluslararası Andlaşmaları Uygun Bulma başlıklı 90. maddesinin son fıkrası şöyledir: “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmalar yasa hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkemeye başvurulamaz.”

temel hak ve özgürlükler bakımından dokunamayacakları alanı belirlemektedir. Ayrıca bu madde, taraf devletler açısından bildirim yükümlülüğü ile birlikte Sözleşme'nin olağanüstü durumlarda yükümlülük azaltılabileceğine ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. İHAS'ı iç hukukunda tek taraflı olarak uygulayan KKTC açısından bu maddenin nasıl değerlendirileceği önemlidir. Olağanüstü durumlarda Anayasa'da öngörülen kısmen veya tamamen durdurma tedbirleri uygulanırken olağanüstü durum ve sıkıyönetim yasa gücünde kararname çıkarılacaktır ve bunların Sözleşme maddelerine aykırılıklarının gündeme gelmesi söz konusu olabilir. Ayrıca bu madde olağanüstü durumlarda, dokunulamayacak alanı belirlemesi yanında taraf devletlere "uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerini" ihlal etmemesi kaydı da getirmektedir.

İHAS, iki toplumun bir arada yaşadığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Temsilciler Meclisi'nde 39/1962 Sayılı Yasa ile onaylanmıştır. Dolayısıyla iç hukukta uygulama alanı bulmaktadır.⁵⁷ Anayasa Mahkemesi, İHAS'ın yürürlüğünü şu şekilde açıklamaktadır: "*Kıbrıs Cumhuriyeti 1962 yılında bu Sözleşmeye katılmış ve 39/62 sayılı yasa ile Avrupa İnsan Hakları sözleşmesini iç hukuk haline getirmiştir.*"⁵⁸

Yüksek Mahkemenin, İHAS'ın uygulanması yönünde kararları mevcuttur.⁵⁹ Örneğin, Anayasa Mahkemesine göre: "*(...) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Anayasa gibi üst düzeyde değil, yasalarla eşit düzeyde olduğu için bir yasanın Sözleşmeye aykırılığını öne sürerek Anayasa Mahkemesine gelmek mümkün değildir. Sözleşmenin açık bir hüküm içermesi halinde bunu uygulamak İlk Mahkemelere düşer (...)*"⁶⁰

Görüldüğü üzere İHAS, KKTC hukukunda tek taraflı uygulanmaktadır. Olağanüstü yönetime geçildiği takdirde, İHAS 15. maddesinin ikinci fıkrası taraf devletlerin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında dokunamayacakları alanı belirlemektedir.⁶¹ İHAS 15. madde

⁵⁷ İHAS'ın KKTC'de uygulanması konusunda bkz. Bezar Eylem EKİNCİ, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Uygulanması ve 2014 Anayasa Değişikliği Girişiminde Önerilen Bireysel Başvuru Yolu ile Birlikte Değerlendirilmesi", <https://anayasatakip.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2017/08/Bezar-Eylem-Ekinci-IHAS%C4%B1n-KKTCde-Uygulanmas%C4%B1-ve-Bireysel-Basvuru.pdf>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020.

⁵⁸ Anayasa Mahkemesinin 26 Haziran 2003 tarihli, 24/2002 (D.4/2003) sayılı kararı.

⁵⁹ Bkz Yüksek İdare Mahkemesinin (YİM) 1 Temmuz 2016 tarihli, YİM/İstinaf: 2/2016, (YİM Dava No:176/2015), (D.4/2016) sayılı kararı; Yargıtay'ın 19 Haziran 2013 tarihli, 44/2012 (D.4/2013) sayılı kararı.

⁶⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 26 Haziran 2003 tarihli, 24/2002 (D.4/2003) sayılı kararı.

⁶¹ Meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddede yer alan yaşam hakkına;

dokunulamayacak alanları; KKTC Anayasası ise sadece durdurulabilecek maddeleri tek tek saydığı için Anayasa'nın bu açıdan daha geniş bir koruma alanına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte savaş hali konusunda Anayasa'da açık bir sınırlama öngörülmemekte ve bu konu yasaya bırakılmaktadır. Dolayısıyla Sözleşme, bu açıdan önemli bir güvence sunmaktadır. 15. maddede “uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerini ihlal etmemek kaydıyla” düzenlemesi geçmektedir. KKTC'nin iç hukukuna aktardığı diğer uluslararası sözleşmeler açısından bir uygulama olanağı olabileceğini belirtebilir. Ayrıca sadece sözleşmeler değil, uluslararası hukukun genel ilkeleri de buna dâhildir.⁶²

Sözleşmenin 15. maddesinde belirtilen yükümlülükler aykırı tedbir alınabilmesi ancak bu önlemleri gerektiren özel durumun koşulları ölçüsünde kabul edilmektedir. Maddede yer alan “durumun gerektirdiği ölçüde” ifadesi de bu anlamda tehlikenin boyutlarıyla orantılı olmasını içermektedir.⁶³ Yukarıda belirtildiği üzere, KKTC Anayasası'nın 128. maddesinin ilk fıkrasında olağanüstü durum ve sıkıyönetim süresince, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü durumun veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda, yasa gücünde kararname çıkarabileceğine yönelik düzenleme yer almaktadır. Bu fıkradaki “*olağanüstü durumun (...) gerekli kıldığı*” konular ifadesi Sözleşme'ye benzer şekilde ölçülülük ilkesini kayıtlamaktadır.

İHAS'ın KKTC'de uygulanmasının olağanüstü durumlar açısından sonuçlarından birinin, belki bu dönemde temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamalarda, İHAM içtihadının, onun geliştirdiği prensiplerin uygulanması bakımından önemli olabileceği tespiti de yapılabilir. Belirtildiği üzere, Yüksek Mahkemenin, Sözleşme'nin uygulanmasının gerekliliği konusundaki içtihadı bu açıdan olumludur. Genel olarak ifade etmek gerekirse, İHAS'ı tek taraflı olarak iç hukukunda uygulayan KKTC açısından, olağanüstü durumlarda nasıl gerçekleşeceği farklı bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Ancak tek taraflı olarak iç hukukta uygulansa da, sözünü ettiğimiz yönlerden 15. maddenin hukuken sonuçları olacaktır. İHAS açısından belirtilen bu durum, KKTC'nin iç hukukuna aktardığı ve olağanüstü durumlara ilişkin hükümler içeren diğer sözleşmeler açısından da uygulanmasının mümkün olduğunu ifade edebiliriz.

3. maddede yer alan işkence yasağına;

4. maddenin 1. fıkrasında yer alan köle ya da kul olarak tutulma yasağına;

7. maddede yer alan kanunsuz ceza olma düzenlemelerine aykırı tedbirler öngörülemez.

⁶² Bu konuda bkz. Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, “Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri”, Amme İdaresi Dergisi, C. XXV, S. 2 (Haziran), 1992, s. 31; KABOĞLU, s. 121-122; TURHAN, s. 22.

⁶³ Bkz. YOKUŞ, s. 93-94.

SONUÇ

Olağanüstü yönetim usûlleri birçok ülke anayasasından olduğu gibi 1985 KKTC Anayasası'nda da yer almaktadır ve “olağanüstü durumlar” başlığıyla düzenlenmektedir. Yine birçok ülkede olduğu gibi KKTC’de de olağanüstü durumlar farklı ağırlık dereceleriyle karşımıza çıkmaktadır. “Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım nedeniyle olağanüstü durum ilânı”; “şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması nedenleriyle olağanüstü durum ilânı” ve “sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali” olmak üzere üç maddede yer verilmektedir.

Olağanüstü yönetim usûlleri istisnai rejimlerdir ve durdurma tedbirlerinin karşımıza çıkması yanında, yürütmeye de geniş yetkiler tanınmaktadır. Bu bakımdan ilk olarak, gerçekten de olağanüstü hal olmadan aşılamayacak bir kriz olup olmadığının belirlenmesi önemlidir. Anayasalar genellikle, olağanüstü durum ilân yetkisini yürütmeye bıraksa da, bu sebeplerin gerçekleşip gerçekleşmediğinin değerlendirmesini ve onaylama yetkisini meclislere vermektedir. 1985 KKTC Anayasası'nda da bu yönde düzenleme yapılmıştır.

Olağanüstü durumlarda yürütmeye tanınan geniş yetkilerle karşılaşsak da, alınacak tedbirlerin, ilâna neden olan olayları ortadan kaldırmaya yönelik gerçekleşmesi gerekir. Bu sebeple, bizi olağanüstü hal ilân etmeye yönelten amaca ulaştırmayan, yani gerekli olmayan temel hak ve özgürlüklere yönelik müdahaleler anayasaya aykırı olacaktır. Bir başka ifadeyle, bu müdahalenin sınırlarını ölçülülük ilkesi çizmektedir. Örneğin, sadece salgın hastalık gerekçesiyle ilân edilen bir olağanüstü halde alınacak tedbirlerin, yani özgürlüklere yapılacak müdahalelerin de bunu ortadan kaldırmaya özgülmesi ve ölçülü olması gerekmektedir. 1975 KTFD Anayasası'ndaki düzenlemelerle karşılaştırıldığında, olağanüstü durumlar bakımından gerek temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması gerekse daha ayrıntılı düzenlemeler içermesi bakımından, 1985 KKTC Anayasası'nda yer alan hükümlerin daha güvenceli olduğunu söylemek mümkündür.

Belirtmek gerekir ki, ister olağan ister olağanüstü dönemde olsun, alınacak her bir tedbir açısından keyfi davranılmamasının ve anayasaya uygun hareket edilmesinin gerekliliği, hukuk devletine bağlı kalabilme açısından temel kaygı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuk devletine bağlılık kendisini özellikle kriz zamanlarındaki olağanüstü durumlarda göstermektedir. Bu krizler aşılrken devletler, hukuk devleti olma vasfını, olağanüstü durumlarda da anayasaya uygun hareket ettikleri sürece korurlar. 1985 KKTC Anayasası'nda yer alan gerek özgürlüklerin sınırlandırılmasındaki formül gerekse olağanüstü durum işlemlerinin yargı denetimine açık olması önemli güvenceler olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Kıtaplar, Makaleler ve İnternet Kaynakları

- ALİEFENDİOĞLU, “Yılmaz, Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. XXV, S. 2 (Haziran), 1992.
- ARSEL, İlhan, *Türk Anayasa Hukuku*, Mars Ticaret ve Sanayi A.Ş. Matbaası, Ankara 1959.
- BULME, Elliot, Emergency Powers, International IDEA Constitution-Building Primer 18, 2018 International Institute for Democracy and Electoral Assistance, <<http://constitutionnet.org/sites/default/files/2018-05/Emergency-powers-primer.pdf>>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2020.
- DAVER, Bülent, “Fevkalâde Haller ve Ferdi Hürriyetler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 7, S. 1, Y. 1952.
- EKİNCİ, Bezar Eylem, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Uygulanması ve 2014 Anayasa Değişikliği Girişiminde Önerilen Bireysel Başvuru Yolu ile Birlikte Değerlendirilmesi”, <<https://anayasatakip.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2017/08/Bezar-Eylem-Ekinci-IHAS%C4%B1n-KKTCde-Uygulanmas%C4%B1-ve-Bireysel-Bas%CC%A7vuru.pdf>>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020.
- ESEN, Selin, *Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimi*, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2008.
- GÖNENÇ, Levent, ““Acele” Olağanüstü Hal”, *Birikim*, S. 330, Ekim, 2016.
- GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, Ekin Yayınları, 9. Baskı, Bursa, Temmuz 2017.
- GÖZLER, Kemal, *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınları, 1. Baskı, Bursa, Temmuz 2017.
- GÖZLER, Kemal/KAPLAN, Gürsel, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi Yayınları, 19. Baskı, Bursa, Ağustos 2017.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/ GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, Turhan Kitabevi, 11. Baskı, Ankara 2016.
- GÜNDAY, Metin, *İdare Hukuku*, İmaj Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2017.
- <https://www.havadiskibris.com/akinci-bakanlar-kuruluna-olaganustu-durum-ilan-edilmesi-onerisi-yaptim/>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020.
- <https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani-akinci-yurttaslara-olaganustu-durumun-gerektirdigi-hal-ve-tavra-girmesini-7555>, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020.
- <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/default.aspx>>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2020.
- <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2020.
- İBA, Şeref, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2008.

- KABAOĞLU, İbrahim Ö., *Özgürlükler Hukuku*, İmge Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, Kasım 2002.
- KAPANİ, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Komitesinin 11 Nisan 1984 Tarihli Toplantı Tutanağı.
- NECATİGİL, Zaim M., *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukukunun Esasları*, Işık Kitabevi, Lefkoşa-Kıbrıs, Mayıs 2015.
- ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 16. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.
- ÖZLER, Murat, *1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Olağanüstünün Olağanlaşması ve Kriz Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2016.
- SAĞLAM, Fazıl, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasa Hukuku Dersleri*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2016.
- TANÖR, Bülent/YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 16. Bası, İstanbul, Ekim 2016.
- TURHAN, Mehmet, "Olağanüstü Hallerde Çıkarılabilecek Kanun Hükmünde Karamameler", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 25, S. 3, Eylül 1992.
- YOKUŞ, Sevtap, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimi Pratiği ve Anayasa Şikayetine Etkisi*, Seçkin Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, Mart 2017.

İHAM Kararları

İrlanda v. Birleşik Krallık, B.N. 5310/71, 18 Ocak 1978

Lawless v. İrlanda, B.N. 332/57, 1 Temmuz 1961.

KKTC Yüksek Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesinin 4 Haziran 1987 tarihli 23/85 (D.8/87) sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 14 Ocak 1983 tarihli 16/82 Sayılı (D.1/83) sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 2 Şubat 2017 tarihli, 30/2014 (D. 1/2017) sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 21 Nisan 2004 tarihli 3/04 (D.3/2004) sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 26 Haziran 1987 tarihli 21/85 (D.9/87) sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 26 Haziran 2003 tarihli 24/2002 Sayılı (D.4/2003) sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 29 Haziran 1995 tarihli 9/93 (D. 5/95) sayılı kararı.

Yargıtayın 16 Şubat 2012 tarihli Hukuk 138/2011 (Dava No: 5960/2011), (D. 3/2012) sayılı kararı.

Yargıtayın 19 Haziran 2013 tarihli 44/2012 (D.4/2013) sayılı kararı.

Yüksek İdare Mahkemesinin 1 Temmuz 2016 tarihli YİM/İstinaf: 2/2016, (YİM Dava No:176/2015), (D.4/2016) sayılı kararı.